

BREVIARIUM

PHILOSOPHIÆ
SCHOLASTICÆ

II

IMPRIMATUR

Sancti-Deodati, die 3^a augusti 1868.

† LUDOVICUS-MARIA.
Episc. Sancti-Deodati.

Posita licentia D. Illust. ac reverendissimi episcopi
Sancti-Deodati, imprimatur.

Rhedonis, die 20^a septembris 1867.

† G., *Arch. Rhedonensis.*

REIMPRIMATUR

Sancti-Deodati, die 18^a augusti 1877.

† MARIA-ALBERTUS.
Episc. Sancti-Deodati.

BREVIARIUM

PHILOSOPHIÆ
SCHOLASTICÆ

AUCTORE

EUGENIO GRANDCLAUDE

DOCTOR IN SACRA THEOLOGIA ET IN JURE CANONICO, PHILOSOPHIAE
PROFESSORE

—
Editio nova, aucta et emendata

—
TOMUS SEDUNDUS

METAPHYSICA SPECIALIS.

PARISIIS

SUMPTIBUS ET TYPIS P. LETHIELLEUX, EDITORIS
4, via Cassette, et via Rhedonensi, 75.

BREVIARIUM
PHILOSOPHIÆ
SCHOLASTICÆ

METAPHYSICA SPECIALIS

COSMOLOGIA

1. — Aggredimur ad metaphysicam specialem, qua versatur circa mundum, hominem et Deum singillatim spectatos. Hanc maximi momenti tractationem incipiemus a Cosmologia, qua mundum corporeum incorporeo quodam modo, seu intellectu, non sensibus, spectatum disserit. Hanc enim tenemus methodum in nostra Metaphysicæ specialis explicatione, ut ab inferioribus et crassioribus ad superiora et nobiliora assurgamus, atque hoc pacto cognitionis nostræ ordinem sequamur.

Et sanè in cognoscendo a rebus corporeis auspicamur; et deinde ad nostras ipsas cogitationes et operationes earumque principia, devenimus; postea gradum facientes ad seriem principiorum extrinsecorum, Deum ipsum detegimus. Hæc ergo erit nostra disserendi ratio, ut a mundo corporeo ad animum humanum, ab animo ad Deum ex ordine gradiamur: itaque prima tractatio erit de mundo; secunda, de homine; ultima, de Deo (263).

2. — Cosmologia est scientia mundi. Per mundum generatim intelligitur tota rerum creaturarum collectio; sed

in præsens non assumitur in hac generalissima acceptione, sed duntaxat pro rerum sensibus subjectarum collectione.

Tractationem hanc nostram quæ circa illud objectum versatur, sic partimur: considerabimus in primis mundum visibilem in communi, quatenus est rerum sensibilibum compages; postea ad præcipuas entium classes quibus coalescit, perspicendas devenimus. Hinc primum cosmologie caput erit de mundo visibili generatim inspecto; secundum, de mundo visibili quoad præcipua genera entium quibus constat.

CAPUT I.

DE MUNDO VISIBILI GENERATIM INSPECTO.

3. — Quoad mundum generatim inspectum, considerare debemus ejus originem, quatenus a Deo dimanat, necnon hanc continuam extensionem in qua hæc rerum visibilium universitas continetur. Deus enim mundum, quem creavit, in spatio collocavit, et exinde duo spontè nobis occurrunt statim consideranda: 1° quomodo mundus a Deo procedat; 2° quid sit spatium, in quo Deus corpora locavit. Itaque præsens caput duos continebit articulos.

ARTICULUS I.

De origine mundi.

4. — THESIS. *Mundus 1° est ens compositum, mutabile et contingens, ac proinde 2° concipi debet ut ens ab alio.*

Prob. 1^a pars. I. Experientia ipsa invictè manifestat hanc mundi compositionem, nam 1° semper dissolutionem quorundam corporum dispicimus, præterquam quod 2° mundus, ut sic, coalescit variis rebus ab invicem distinctis.

II. Experientia non minùs exploratum est mundum esse ens *mutabile*, nam sensus nostri perpetuas conspiciunt mutationes rerum mundanarum, sive quoad existentiam et qualitates, sive quoad locum et molem.

III. Exinde spontè sequitur mundum esse ens *finiteum*

et *contingens*: omnia enim elementa quibus mundus coalescit, incipiunt et in nihilum abeunt, quibus aliæ partes sufficiuntur interibiles. Si igitur mundus adspectabilis de facto est mutabilis ac interibilis quoad suas partes, abundè constat istas non habere omnem perfectionem, seu esse finitas, et ipsum mundum ita esse ut possit non esse, seu aliis verbis, esse contingente. Hæc omnia ex antea dictis de necessitate et contingencia efflorescunt.

Itaque mundus generatim inspectus ut finitus et contingens haberi debet.

2^a pars. At ens contingens, ut jam antea diximus, non existit vi suæ naturæ, nec sibi existentiam dare potest, secus *ageret* antequam *sit*: hinc mundus est *ens ab alio* (455), seu ab ente necessario.

5. — Agendum est igitur de modo quo existentiam aliunde mundus recipit, nempe querendum est quomodo procedat illud ens contingens ab ente necessario, seu a Deo. In hac disquisitione, via eliminationis procedemus, diluendo in primis falsas opiniones, ut ad veram et ab omnibus sordibus expurgatam deveniamus notionem. Hinc 1° contra Pantheistas demonstrabimus mundum a Deo non procedere per emanationem, verum 2° per creationem.

§ 1. Mundus non procedit a Deo per emanationem.

6. — Error qui hanc rerum universitatem cum Deo confundit, pantheismus (πᾶν θεός) dicitur. Pantheismus igitur generatim inspectus docet Deum esse mundum ipsum, ipsamque rerum universitatem. Juxta Pantheistas, unica existeret substantia, eaque infinita, quæ sese evolveret per emanationem vel immanationem, ac proinde mundus nihil esset aliud quam quædam hujus substantiæ infinitæ evolutio interna vel externa. Hic exitialis error nuperime damnatus fuit in Syllabo et in Concilio vaticano.

Pantheismus diversas induit formas, quæ ad duas præcipuas reduci possunt, nimirum 1° ad emanationem immanentem, 2° ad emanationem transentem.

I. De pantheismo immanente.

7. — Pantheismus rigidior seu immanens ille est qui considerat mundum tanquam evolutionem internam ipsius

Dei. Hæc autem evolutio immanens diversimodè concipitur a Pantheistis :

I. Quidam, uti iudeus Baruch Spinoza, autumant unicam esse substantiam, cujus omnia entia sunt variae formae sive individuationes aut manifestationes.

Hæc substantia infinita in duplicem generaliorem, non liberè sed necessariò, sese evolvit formam, videlicet 1° in spiritus, qui sunt *cogitationes* rei individualis realiter existentis, et 2° in corpora, quæ sunt illud *objectum cognitum* : hinc duo sunt substantiæ finite attributa : *cogitatio* et *extensio*, quæ sub innumeris individualibus sese nobis exhibent aspectibus. Substantia igitur unica, cogitans simul et extensa, est mundus. Id quod est a se, et sese evolvit, appellatur a Spinoza *natura naturans*, ipsa evolutio, *natura naturata*. Hæc species pantheismi immanentis *emanatio immanens realiter* dici solet.

II. Alia species emanationis immanentis est *pantheismus idealis* seu emanatio immanens idealiter. Hæc forma pantheismi, quæ profectò ut absurdè fastidium omnibus sensu communi præditis sese præfert, in eo consistit ut res finite habeantur tanquam variae manifestationes seu *idea* sub quibus Deus seipsum sibi manifestat. Hanc doctrinam, quæ tenuit apud Indos schola Vedantica, nostra ætate refreicarunt recentiores Pantheistæ germani Fichte, Schelling, Hegel, hæc somnia diversè edocentes.

1° Fichte statuit subjectum cogitans et objectum cogitatum esse unum prorsus et idem, nimirum *è Ego cogitans*, simul activum et passivum. Cum enim facultates cognoscitivæ sint merè subjective, realitatem objecti affirmare nequeunt, quæ non esset aliud quam partus mentis. Dum enim *è Ego absolutum* activitate sua ideas creat, et deindè reflexione in illas redit, duplicem ponit affirmationem : primam seu directam, quæ se affirmat seu creat, nempe acquirit realitatem objectivam : *ego sum ego*. Ego, sic positum, reflexione concipitur ut subjectum, nempe ut distinctum ab objecto, ideoque sub limitatione *è non ego seu objecti* ; et inde aliud exsurgit principium : *è non ego non est ego* : hæc est secunda affirmatio. Tandem ego activum, quod *non ego* conflavit aliquid ei impertiens suæ realitatis, limites illos *è non ego* transi-

liens, posteriores *è non ego* ponit limites, quos iterum eadem affirmatione removet, et sic in infinitum. Dum *è ego* vigorem hujus affirmationis, *è non ego* limites indefinitè transgredientis, persentit, se ut infinitum agnoscit.

2° Schelling fundamentum systematis a Fichte inveci rejecti, quod in *Ego absoluto* sistit, seu in principio subjectivo quod objectivum producit. Schelling huic *Ego absoluto gratis* asserto, ut ipsa ait, sufficit esse *absolutum*, in quo *objectivum* et *subjectivum* sunt unum quid et idem : hæc duo habentur ut primæ determinationes absoluti, atque ut principia, primum, *philosophiæ naturæ*, et alterum, *philosophiæ transcendentalis*.

Objectivum seu existentia ordo, et subjectivum seu ordo cognitionis, sunt identica ; et hæc abstracta *identitas* objecti et subjecti, ipsius esse et ideæ, est *absolutum*. Hoc esse absolutum, quum sit in externo quodam processu æternaque sui explicatione, in concreto est *ipsum hoc universum* in sua totalitate. Singula verò entia, quatenus habent esse, sunt absolutum ipsum ; quatenus sunt in se singularia, phenomena sunt. Igitur in hoc absolutum, esse et cognoscere idem sunt, et omnisi conceptu separantur ; quamobrem ordo existentiarum exsurgit ex solo conceptu. Illud systema nuncupatur systema *identitatis absolute*, idè quia exorditur ab ipso esse absoluto, indifferenti respectu ordinis tum cognitionis tum existentie, finiti et infiniti, subjectivi et objectivi : in ipsoque evanescit quælibet diversitas aut oppositio.

3° Hegelii *idealismus absolutus* maximam habet affinitatem cum doctrina identitatis absolute quoad ipsam conclusionem, licèt methodus disserendi sit planè diversa. Idolum ergo precedenti haud absimile alius iste conflavit artifex. Juxta hunc novum rerum molitorem, Deus primò ut nondum ad suam plenitudinem explicatus concipi debet, ac proindè ut *purum esse* in quo nihil sit, nisi ipsum *abstractum esse* ; est ergo identicum cum pura et nuda cogitatione quæ nihil cogitatur. Hoc purum esse, dum constituitur in conceptu *è fieri*, est identicum cum nihilo : est idea, ens et nihil.

Hæc pura cogitatio seu idea per multas transiens transformationes evolvitur ut sit 1° *universa hæc natura*, cujus

esse universaie Deus est, 2° ut fiat *universalis spiritus*, qui per multiplices gradus in suis formis finitis (spiritibus humanis singulis) sui fit conscius; per hunc actum consensendi, seipsum scit ut esse purum, ut naturam, ut spiritum absolutum, sive absolutam ideam, in qua est perfecta identitas omnium. Hinc, sicut Schelling ab ontologia auspicatur, ita Hegel a logica, seu a cogitatione *impersonali* et pura, præscendente nimirum a qualibet determinatione.

II. De emanatione transeunte.

8. — Systema emanationis transeuntis generatim spectatum in eo consistit ut Deus concipiatur tanquam sese evolvens, et ita mundum ex ipsa sua substantia producens. Sed mundus, licet sit de substantia divina, tamen extra Deum transit ab ipsoque separatur, sicut fructus ab arbore; verum ejusdem est natura ac essentia. Omnium igitur rerum semina materiaque in divina substantia præexistenterunt.

Hæc doctrina jam reperitur apud Indos in theologia Brahmanica et apud Persas; sæculo ix hæc etiam tenuit Scotus Erigena.

9. — Media ætate rarò quidem se prodidit pantheismus; verumtamen conflare hanc turpissimam doctrinam improbo labore tentaverunt Amalricus Carnutensis et David a Dinando (sæc. xiii), sicut et Jordanus Brunus (sæc. xvi), quorum errores a Pantheismo scholæ kantianæ non valde abludunt.

Pantheistæ, nomine magis proprio, ante sæc. xviii labens, *Athei* dicebantur; nomen pantheistarum vel theopantheistarum recentiori hæc ætate tantum frequentari coepit.

III. Pantheismi confutatio.

10. — Adeo absonus est atque rationi et experientia repugnans pantheismus, ut confutationem propriè dictam vix mereatur: per solam enim expositionem redarguitur. Verùm breviter pantheismus sequentibus thesibus confutabimus.

11. — Thesis I. Pantheismus universim inspectus repugnat experientia et recte rationi.

1° pars. Quòd pantheismus experientia repugnet, id manifestum est, nam

I. *Interna experientia* me docet 1° distinctionem subiecti ab objectis, 2° propriam personalitatem (344-348), 3° libertatem qua fruor.

Atqui pantheistæ omnes affirmant 1° realem identitatem subiecti et objecti, 2° subiectum cogitans non esse unum quid ab omni alio divisum, sed esse quamdam ipsius Dei partem, ideoque non personale, 3° docent unicum illud ens ineluctabili necessitate se explicare; sed ejusmodi explicatio è medio tollit omnimodam libertatem. Ergo pantheismus experientia interna contradicit.

II. *Experientia externa* etiam reluctatur. Experientia enim externa refert realitatem, multipliciter et diversitatem rerum. Sensus enim diversa objecta contuentur, quin ullo pacto presentiscant eorundem objectorum realem et physicam identitatem. Atqui, juxta Pantheistas, hæc diversa corpora vel non essent realia, vel realiter essent *unica substantia*. Ergo pantheismus reluctatur externa experientia, quæ inter hæc entia corporea videt realem diversitatem cum logica tantum unitate ab intellectu detecta.

II° pars. Pantheismus generatim inspectus rationi repugnat.

1° Ratio enim docet aliquid non posse simul esse infinitum et finitum, necessarium et contingens, simplex et compositum, immutabile et mutabile, summè perfectum et imperfectum, ens et nihilum, etc. Atqui pantheismus hæc omnia apertè propugnat. Ergo rationi manifestè opponitur.

2° Ratio etiam ope experientia certò detegit mundum cum omnibus quibus constat esse contingentem, finitum, mutabilem, etc.; id cæterorum Pantheistæ non abdicant. Ex altera parte isti omnes tenent unicam esse substantiam, quæ ut infinita concipitur, ac proindè independens, in se rationem sufficientem sui esse habens. Manifesta igitur

exurgit contradictio inter dogmata Pantheistarum et rationem.

3° Præterea ratio haud tectè refert ordinem moralem, distinctionem inter bonum et malum; atqui pantheismus quamlibet legem moralem è medio pellit, libertatem atque distinctionem boni et mali evertit: etenim in Pantheistarum sensu, quælibet operatio est sui ipsius regula moralis, siquidem est operatio unica hujus substantiæ infinitæ, cujus volitiones sunt ipsa regula morum. Ergo pantheismus, dum evertit totum ordinem moralem, rationi adversatur.

Nunc aliquid breviter dicendum est de singulis formis pantheismi.

12. — THESIS II. *Pantheismus realis quem struxit Spinoza, præter recensitas absurditates, patentissima nititur agnoscatione et petitione principii, et propriis principiis evertitur.*

Prob. Totum systema sequenti nititur definitione substantiæ: « Per substantiam intelligitur, ait ipse Spinoza, id quod in se est, et per se concipitur, id est, id ejus conceptus, non indiget conceptu alterius rei a quo formari debeat. » Atqui in hac definitione substantiæ 1° *latet agnoscatio*, nam substantia dupliciter dici potest id quod est *per se*, nimirum 1°, in quantum *in se* est, et non *in alio* seu in subjecto; in quo sensu vera est definitio; 2° in quantum *a se* est, et non *ab alio*, seu non eget causa ad existendum; et in hac significatione, quam exclusivè assumpsit Spinoza, definitio soli substantiæ infinite competit. Hinc 2° *est manifesta petitio principii*; in hac enim assumpta substantiæ definitione jam apertè affirmatur ipsa conclusio, nempe unicam esse substantiam, quæ est ipsa substantia infinita seu divina. Ergo totum systema turpissima innititur confusione.

13. — THESIS III. *Pantheismus idealis est arbitrarius in principiis quibus innititur, necnon pugnantia perpetuò loquitur.*

1° *pars.* *Principia quibus innititur pantheismus idealis, sunt prorsus arbitraria.*

Probatur. Pantheistæ enim ideales 1° struere cupiunt

molimen scientiarum per remotionem cujuslibet suppositionis aut elementi empirici, aut etiam idæe primitivæ vel axiomatis (233). 2° Per hanc absolutam sejunctionem a qualibet notione primordiali obtinere conantur immediatam *absoluti* scientiam. Præterea 3° cum agatur de hac immediata *absoluti* cognitione certò acquirenda, identificari debent *a priori*, ut reipsa contigiti, subjectum et objectum, ego et non ego, esse et cognoscere: hoc enim postulato freti se unicè veram scientiam possidere jactitant.

Atqui hæc omnia sunt gratuitò efficta atque a veræ scientiæ notione prorsus aliena (145). Nemo enim non videt istiusmodi theorias, seu hæc fundamenta, nihil aliud esse quam deliramenta imaginationis turbide aut insaniæ impiorum hominum, in locum veri Dei sua somnia aut blasphemias substituunt. Patet igitur fundamenta hujus erroris esse arbitraria prorsus et vana.

1° *pars.* *Pantheismus idealis in suis deductionibus perpetuò sibi contradicit.*

Probatur. Etenim 1° componere vult fluxum perpetuum *absoluti* cum ejus perpetua immobilitate; nam illud esse unicum est absolutum et infinitum actu, et simul capax remanet perpetui incrementi aut decrementi. 2° Pantheismus ille æquat esse et nihilum. 3° In hac hypothesi, Deus in se spectatus, præscindendo ab existentia finita creaturarum existens realiter non esset, et tamen concipitur ut esse purum et fons adequatus cujuslibet realitatis. 4° Absurdum præterea est ut illud esse purum sit *ego* et *non ego*, sit idea sine realitate, et simul exordium ordinis realis. Denique 5° contradictorium est ut non modo abstractio sit sine re, sed etiam ut habeatur tanquam causa rei physice. Pantheismus igitur est absurdus in suis deductionibus, sicut in suis principiis.

Hæc satis superque sufficiunt ut ii qui sensû communi, quantum satis est, instructi sunt, risu excipiant illa Transcendentalium deliramenta.

§ II. Mundus a Deo procedit per creationem.

14. — Explosa hac inepta pantheismi fictione, ad veram mundi originem indagandam devenimus.

Jam antea diximus mundum a Deo procedere; porro ex hactenus probatis, a Deo non procedit per emanationem. Ergo remanet ut procedat per effectiorem quæ sit vera et proprie dicta creatio.

Quid est creatio? Per creationem intelligitur effectio entis ex nihilo, scilicet ex nullo subjecto præexistente, tanquam ex materia præjacente. Particula *ex* in definitione designat tantum ordinem juxta quem nihil succedit ens.

Creatio fit in indivisibili momento, quod omnem successionem excludit; non fit in tempore, licet sit principium temporis; creatio enim non est *mutatio*, quæ in eodem subjecto statum prævium semper subaudit. In mutatione tria inveniuntur: terminus *ad quem*, terminus *a quo*, *subjectum*: hæc duo ultima deficient in creatione.

15. — Creatio sumi potest bifariam, *actiue* scilicet et *passiue*, seu creatio alia est activa, et alia passiva.

Creatio *actiua* ea est quæ producit aliquid ex nihilo; est sola Dei volitio efficaciæ, quæ vult hanc ex nihilo fieri creaturam quæ antea non erat. Proprie ergo non est actio transiens, nam nulla actio divina proprie transiens est; sed solummodo ratione termini sui effectus, qui fit extra Deum, nuncupatur transiens.

Creatio *passiua* ea est quæ extrinsecus terminat hujusmodi productionem ex nihilo, seu est ipsamet creatura ex nihilo producta ac relationem realem dependentiæ ad Deum creatorem dicens.

Productio igitur creaturæ, prout respicit Deum creatorem, dicitur creatio activa; prout vero consideratur per ordinem ad ipsam rem creatam dicitur passiva.

16. — Hinc creatio est relatio mixta; activa enim creatio non est aliquid reale in Deo, siquidem ad creaturam realiter non refertur Deus, qui nullo pacto rei create obnoxius esse potest: non aliquid novum fit in Deo dum existentiæ creaturæ. Verum, ex parte creaturæ, relatio ad creatorem realis est, nam quicquid realitatis est in ipsa re effecta, dicit ordinem realem dependentiæ a suo principio.

17. — THESIS I. Deus creare potest.

Prob. Deus est primum ens; ergo et primum efficiens. Atqui si Deus, nisi alio concurrente, non posset aliquid producere, seu creare, jam non esset primum efficiens. Ergo potest producere aliquid ex nihilo, seu creare.

Confirmatur. Si enim requireretur aliud, quo nisi mediante, Deus aliquid non produceret, illud adjuvans vel esset a Deo productum vel non: si non, jam foret ens a se, independens et æque primum efficiens ac ipse Deus. Ex hac ergo hypotesi, sequeretur Deum non esse primum efficiens, neque verè independentem et infinitum. Si producit a Deo, tunc aut immediatè creatur, nullo alio concurrente, aut dabitur processus in infinitum, et sic nullum erit primum efficiens. Ergo ex falsitate antithesis elucescit propositionis veritas.

18. — THESIS II. Ad creandum, juxta probabiliorum sententiam, requiritur virtus infinita agendi, et idcirco vis creandi creaturis communicari nequit.

Nota. Nonnulli theologi dicunt: « nulla sufficienti ratione ostendi repugnare simpliciter creaturæ potentiam creandi »; itaque negant ad creandum requiri vim infinitam, ac consequenter autantam Deum de *potentia absoluta* vim creatricem posse creaturis communicare. Sed contraria sententia est communis apud Scholasticos.

Prob. 1° Virtus infinita necessaria est ad productionem effectus ex nihilo. Atqui simpliciter repugnat ut creatura vim infinitam habeat. Ergo vis creandi creaturis deferri nequit.

Probatur major. 1° Tanta requiritur virtus in agente, quanta est superanda distantia inter non esse effectus et illius productionem. Atqui inter *esse* quod fecipitur per creationem, et *non esse* quod ipsam creationem antecedit, est distantia infinita, quippe cum contradictoriè simpliciter opponantur termini. Ergo ad creandum requiritur vis infinita.

2° Inter virtutem creandi unum et virtutem creandi quodlibet creabile, non potest dari nisi gradus majoris vel minoris exercitii ejusdem efficientiæ; atqui virtus creandi

quodlibet creabile est evidenter infinita; ergo cum virtus creandi unum sit ejusdem ordinis, debet esse infinita.

2° Scotus aliquam moralem affert rationem quare creatura communicari nequeat visu creandi. Nobilissimam actionem, inquit, qualis est creatio, nonnisi a nobilissimo ente exerceri deet. Ergo hæc virtus creatrix soli Deo competit.

19. — *Scholium.* Istæ probationes et omnes aliæ quæ afferri solent non sunt prorsus apodicticæ, et exinde, ut animadvertit Suarez, *efficacissima ratio* ea est quæ ex principio fidei sumitur. Hinc propositio hæc *certa* potius quam *evidens* dici debet.

20. — THESIS III. *Æternitas mundi, seu, aliis verbis, attributum eternitatis cum aliquo subjecto quod sit res creata, intrinsecus repugnat.*

Nota 1°. Non agitur de *facto*, circa quod nulla potest existere controversia inter catholicos, sed dumtaxat de absoluta repugnantia mundi æterni. Ad factum ipsum demonstrandum valet a *fortiori* sequens argumentatio, cui tamen aliæ adjici possent rationes ex mundi in concreto spectati indole deductæ.

Nota 2°. Circa hanc questionem dantur plures sententiæ. Alii, ut sanctus Thomas, Suarez, et major pars scholasticorum existimant repugnantiam creationis ab æterno non evidenter demonstrari. Libenter tamen fatentur rationes, quibus hæc absoluta repugnantia adstruitur, aliquam probabilitatem retinere; sed docent eas apodicticam non confiare demonstrationem. Oppositam sententiam, præter Albertum magnum, S. Bonaventuram, Potavium, Gerdilium, etc., tenent plures Patres Ecclesiæ, inter quos eminent S. Basilius et S. Augustinus.

Prob. I. Si mundus semper fuisset, *actu* existeret multitudine infinita: numerus enim dierum anteaclarum esset infinitus; præterea infinito quotidie fieret additio. Atqui 1° multitudine actu infinita repugnat (447); 2° necnon rationi manifestè repugnat quod infinito quotidie fiat additio. Ergo impossibile est ut concipiatur creatio passiva ab æterno.

II. Si mundus esset ab æterno, successio præterita infinita evaderet; atqui eodem modo potest concipi futura successio etiam infinita. Ergo essent duo infinita quorum unum alteri succederet.

III. Multa aliæ afferri solent argumenta contra possibilitatem creationis ab æterno: v. gr., 1° causa debet precedere effectum; ergo aliquid mundo antè concipi debet; 2° implicat contradictionem ut res producta non habeat initium, idè quia esset simul producta et improducta, etc.

21. — *Rationes 2° sententiæ.* Qui timentur possibilitatem æternæ creationis sequens afferunt argumentum, quod fusè evolvitur a S. Thoma in opuse. *De æternitate mundi.*

Æternitas mundi non repugnat, sive ex parte Dei, sive ex parte mundi, sive denique ex parte ipsius creationis; atqui repugnantia repeti nequit nisi ex parte unius aut alterius horum trium. Ergo possibilitas mundi æterni admitti potest.

Prob. major. 1° Non repugnat *ex parte Dei*; nam Deus nunquam fuit facultate creandi destitutus, ac proinde semper creare potuit; 2° neque *ex parte mundi*, nam ad rationem effectus non requiritur ut hic duratione sequatur causam sed dumtaxat ut natura sit suo principio posterior, aliis verbis, ex parte causæ non requiritur prioritas chronologica, sed sufficit nature prioritas (304 et 305). 3° *Neque ex parte ipsius creationis*, nam in instanti peragitur creatio, quæ proinde nullam temporis importat successivonem.

22. — *Corollarium.* Ex dictis etiam constat materiam realem et physicam, ex qua mundus conflaretur, non esse sempiternam, siquidem probavimus mundum è nihilo educi per creationem. Præterea materia non est a se, nam ens a se essentialiter est unicum, simplex, immutabile; porò materialia elementa sunt plurima, extensa, mutabilia, etc.; imò materia est essentialiter indifferens ad existendum. Ergo est ens ab alio, seu educitur è nihilo per creationem, secus absurdè diceretur materiam ab ipsa materia produci.

23. — THESIS IV. *Mundus quædamtenus tantum, non autem absolutè, censeri potest omnium possibilium optimum.*

Nota 1°. Finis rerum ultimus est manifestatio divinæ gloriæ; quapropter gradus quem Deus huic manifestationi pro libito præfinit, est hujus mundi causa finalis. Affirmamus dumtaxat mundum esse omnium possibilium optimum respectu hujus finis assequendi.

Nota 2°. Juxta Leibnitzium ejusque discipulos, hic gradus perfectionis, quem Deus ut mundi finem præstituit, esset omnium possibilium maximus. Hæc doctrina, juxta quam hic mundus cæteris omnibus possibilibus ita antecelleret ut nullo pacto aliquid melius condi potuisset, *optimismus* nuncupari solet.

Probatur prima pars, nempe mundum intuitu finis præstituti esse omnium possibilium optimum. Finis quem Deus in rebus creandis intendit, est manifestatio divinæ perfectionis; divina enim bonitas non potest velle quæcumque extra se sunt, nisi propter seipsam, ut demonstrabitur in theologia naturali; indè ad suam gloriam, non internam, quæ a rebus finitis promoveri nequit, sed externam, id est, ad divinarum perfectionum manifestationem, Deus hoc universum plasnavit. Atqui consentaneum est divinæ sapientiæ ut media fini proposito *optissimè* accommodentur. Ergo mundus, cujus finis est hæc manifestatio divinæ perfectionis, seu hic gradus manifestationis, debet huic fini rectissimè congruere, ac ideò, positò illo fine quem Deus intendit, hæc rerum universitas non potest esse melior, seu huic fini perfectiùs collineare.

Secunda pars. Mundus non est omnium possibilium, *absolutè* loquendo, maximus.

Prob. 1° Voluntas divina non necessariò determinatur, sed libera est in electione gradus perfectionis quem mundo præstituit; atqui in doctrina Optimismi Deus ad optimum seligendum necessariò determinaretur, ac proindè in ordine universi condendo liber non remaneret. Ergo falsum est Leibnitzii systema.

2° Perfectio mundi consistit in gradu quo manifestat divinas perfectiones, seu gloriæ Dei externæ inservit;

atqui perfectiones infinitæ ab opere finito semper magis ac magis manifestari possunt. Ergo mundus præsens non est perfectus usque eò ut præstantior manifestatio divinarum perfectionum absolutè haberi nequeat.

ARTICULUS II.

De Spatio.

24. — Deus mundum collocavit in spatio, et exindè, postquam de origine mundi generatim inspecti tractavimus, remanet ut de spatio eloquamur.

Spatii notio haberi debet ut quoddam genus ad quod referuntur *loci* et *vacui* notiones, tanquam species. *Spacium* enim animo effingere solemus ut extensionem indeterminatam et vacuum, in qua omnia corpora locantur. *Locus* dicitur determinata quedam hujus spatii pars quam corpus occupat. Quando è contrario consideratur pars spatii in qua nullum insidet corpus, hanc partem *vacuum* appellamus.

§ I. De spatio speciatim inspecto.

25. — 1° Spacium sæpenumerò *concepimus* veluti capacitatem locandorum omnium corporum, cui adjudicamus trinam dimensionem. Verum hic conceptus nihil aliud exhibet quàm spatii realis possibilitatem, cui imaginando tribuimus existentiam realem. Sed hoc spacium non est spacium reale, cujus notionem rimari cupimus.

2° Strictiùs ergo quærere debemus quid sit spacium, seu potius quænam *realitas* conceptui spatii respondeat?

In aperienda spatii natura non conveniunt philosophi, quorum præcipuas paucis verbis recensuimus sententias :

1. Perique veteres philosophi opinati sunt spacium esse extensionem quandam corpoream ab æterno existentem et increatam, actuque infinitam. Sed hæc sententia patenti laborat absurditate; nam 1° extensio actu infinita reputat (448), ac proindè spacium actu infinitum implicat contradictionem. 2° Spacium increatum, a Deo independentens, esset ens a se : quod a recta ratione non minus abhorret. Ergo falsa est hæc sententia.

II. Alii, ut Clarkius Newtonius putant esse ipsam Dei

immensitatem, seu quoddam divinæ substantiæ attributum. Hæc sententia, ut per se patet, analogiam aliquam habet cum superiore, in quantum considerat spatium ut aliquam expansionem actu infinitam. Attamen non est minus absurda ac superior; nam præterquam quod ducit ad pantheismum, ex partibus in se finitis immensitatem Dei conflaret, quæ proinde conceperetur ut extensio infinita, in qua sunt partes extra partes. Atqui immensitas divinæ, quæ a substantia divinæ non realiter distinguitur, simplicissima est atque a formali extensione prorsus abhorrens. Id manifestum facimus in Theologia naturali. Ergo.

III. Kantius docet spatium esse quendam intuitionem puram ab experientia independentem, seu formam subjectivam facultatis sentiendi. Hæc sententia 1° inducit idealismum, atque 2° extensionem corporum objectivam a nostra cognitione prorsus arceat. Falsitatem hujus opinionis congruemus cum agemus de toto systemate.

Ad veram spatii notitiam nobis comparandam ab ordine reali conceptum ducere debemus; hinc:

26. — Thesis I. *Spatium reale est extensio realis in qua corpora continentur.*

Probatur. Spatium reale mensurationi realiter obnoxium esse debet; atqui cum spatium metiri volumus, distantiam quæ inter extremas superficiæ corporum partes existit, unicè exquirimus; quapropter demptis ipsis corporibus, spatium mensurationi reali non remanet obnoxium. Ergo objective et realiter non potest consistere nisi in ipsis dimensionibus extensionis eorumdem corporum.

27. — *Schol. I.* Spatium mundanum, quod exurgit ex mundanis omnibus corporibus, serie continua coexistentibus, non potest aliud esse quam extensio continua in qua continentur hæc corpora. Porro continua extensio (350) est integrum quoddam, quod ex indivisibilibus non componitur (471, *Cor.*), sed est sine fine mathematicè divisibile (1); secus:

1° Continuum idem esset ac contiguum. At conceptus

(i) S. Thomas, de Sensu et Sensato, lect. 15, et in aliis operibus, passim

sunt diversi: extensio enim *continua* (350) ea est in qua partium extrema *sunt unum*, dum *contiguum* est id ejus extrema *sunt simul*, nempe se contingunt.

2° Præterea impossibile est ut determinetur pars indivisibilis alicujus continui propriè dicti; puncta enim illa hypotheticè indivisibilia, quæ haberentur ut termini ultimi divisionis hujuscè continui, nihil aliud mentes exhibent quam limitem quendam hypotheticum et indeterminatum alicujus divisionis, quæ sine fine protrahi potest.

28. — *Schol. II.* Spatium potest dividi in *internum et externum*. Spatium internum stat in trina dimensione extensionis corporum; spatium externum consistit in dimensionibus unius corporis, prout ad corpus aliud inter eas collocandum ipse referuntur. Illud spatium revera concipi nequit quominus cogitetur extensio alicujus corporis, quod ibi locari possit. Igitur si non essent corpora, spatium sive internum, sive externum in nihilum abiit.

29. — Thesis II. *Spatium absolutum nihil aliud objective est quam possibilitas spatii realis.*

Probatur. Spatium illud absolutum non est aliquid realiter existens, ut constat ex dictis; atqui non est nihilum purum, siquidem positivè intelligitur. Ergo est aliquid *possibile* fundatum in ipsa realitate existente, seu est mera possibilitas spatii realis.

30. — *Scholium I.* Ad conflandum huic conceptum spatii imaginarii simul concurrunt intellectus et imaginatio. Intellectus a spatio reali exordiendo illud abstrahit a qualibet determinatione particulari: effectus hujus abstractionis est spatium ideale, cui imaginatio aliquam tribuit realitatem physicam; quam ob causam *imaginarium* appellatur.

31. — *Scholium II.* Immensitas divinæ potest aliquo sensu haberi ut fundamentum spatii possibilis: immensitas, non absolute sumpta, sed prout connotat spatium reale, quod potest ei coexistere, quodammodo est spatium imaginarium (1).

(i) Iessius Lib. 2 de Attrib. c. 2.

§ II. De loco.

32. — Spatium generatim inspectum seu absolutum habetur ut possibilitas extensionis, dum locus est spatium *certis limitibus determinatum*. Isti limites possunt esse vel *reales* vel *ideales*, prout sunt superficies corporum realium vel possibilitium : inde loci dicitur *realis* vel *idealis*.

Locus, non secus ac spatium, dividi solet in intrinsecum et extrinsecum : est *extrinsecus*, quando concipitur ut externa superficies rei locatæ; dicitur *intrinsecus*, quando consideratur totum spatium a corpore ipso occupatum. Locus extrinsecus determinat limites loci interni.

Verum aliquid in loco esse potest dupliciter, nempe *circumscriptivè* et *definitivè* :

1° Aliquid dicitur in loco *circumscriptivè*, quando substantia tota est in toto loco, sed non tota in singulis loci partibus; diversis enim loci partibus respondent diversæ partes rei locatæ : ita, v. g., corpus avis est in aere. Hoc modo existunt in loco substantiæ omnes corporeæ.

2° Aliquid dicitur in loco *definitivè*, quando ita est in spatio definito ac terminato ut *secundum se totum* sit in toto loco, et simul in qualibet loci parte : v. g., animus humanus in corpore. Ita spiritus dicuntur esse in loco, saltem quando eorum actio ad certos limites definitur quos excedere nequit. Quamobrem Deus non potest dici in loco *definitivè*, quia virtus ejus nullis limitibus definitur : omnibus rebus et spatiis Deus prærens est intimè ac interminabiliter, intus replens, foris ambiens, sursum regens et infra sustinens. Quare Deus dicitur in loco, seu prærens loco *immensè*; modus ille essentialiter differt ab aliis.

33. — THESIS I. *Locus extrinsecus est superficies ultima et immobilis corporis aliud ambientis.*

Probat. Nomine loci intelligitur illud spatium in quo res continetur, seu illud quod ipsum *locatum* continet; atque superficies ultima corporis ambientis continet primam superficiem corporis illius quod locatur : v. g., ultima aquæ superficies continet primam superficiem cor-

poris immersi. Ergo locus extrinsecus de quo hic agitur, merito describitur, post Aristotelem, superficies ultima et immobilis corporis aliud ambientis.

34. — THESIS II. *Corpora naturaliter sunt in loco circumscriptivè.*

Probat. Quælibet pars alicujus corporis certum aliquod spatium occupat a spatio quod occupant aliæ partes diversum; itaque licet totum corpus circumscribatur per locum *extrinsecum*, tamen partes variæ diversos habent limites in loco *intrinsecò*. Ergo corpus natura sua est in loco *circumscriptivè*.

35. — THESIS III. *Spiritus non sunt in loco circumscriptivè, sed definitivè.*

Probat. Spiritus, ut substantia simplex ac quantitate formaliter carens, non potest esse in loco circumscriptivè, seu per partes diversas in diversis loci partibus; atqui spiritus realiter esse possunt in loco, ut constat ex anima rationali, quæ est in corpore et non extra corpus; ex altera parte spiritus sui creatura pure spirituales non sunt immensæ, ac proinde ubique; sed eorum præsentia definiri potest in certo loco. Ergo spiritus est in loco *definitivè*, seu totus in toto loco, et totus in qualibet loci parte.

36. — *Scholium.* Spiritus sunt in loco, non *per se*, sed *per accidens* : spiritus enim cum extensione careant, *per se* in loco non sunt; sed cum corporibus præsentibus esse possint quoad substantiam, idèb in locis quæ a corporibus occupantur, esse possunt.

37. — THESIS IV. *Idem corpus supernaturaliter potest esse simul in diversis locis definitivè; et potest esse in uno circumscriptivè, et in alio definitivè.*

Probat. *ex facto.* Hæc enim propositio, quoad omnes partes, fide constat :

1° Christi corpus in adorando Eucharistiæ sacramento est modo *indivisibili* in omnibus hostiæ consecratæ partibus, et in omnibus locis in quibus hostiæ consecratæ reperiantur. Ergo idem corpus simul in diversis locis *indivisibiliter* esse potest.

2° Idem corpus venerandum est in caelo *circumscriptivè* et extente, dum in altaris sacramento est *definitivè* tantum.

Ita etiam, dum suis apostolis sacrosanctum suum corpus tradidit, sub qualibet panis consecrati particula erat *definitivè*; idem vero Christus Dominus, qui illis porrigebat has consecratas particulas inibi erat *circumscriptivè*. Ergo ex facto constat idem corpus posse simul esse 1° in pluribus locis definitivè, 2° in uno loco definitivè, in altero circumscriptivè.

38. — *Schol. I.* 1° Christus Dominus est præsens in altaris sacramento *quasi definitivè*, et modo inextenso. Dicimus *quasi definitivè* pollicis quam *definitivè*, quia licet sanctissimo Christi corpus sit præsens ad modum spirituum, tempore secundum se totum correspondeat toti loco et singulis ejus partibus, tamen remanet verum corpus, inò idem numero corpus quod est in celo: sed in *stato sacramentali* existit modo inextenso ad spatium, seu retinet tantum quantitatem internam (360).

2° Replicatio corporis Christi in statu sacramentali *intrinsecè* non repugnat. Contradictoria enim esset replicatio que idem corpus in se unum, efficeret multiplex. Sed replicatio de qua agitur, non multiplicat corpus, sed duntaxat externis ejus relationes ad locum. Sed de hac re apud theologos.

39. — *Scholium II.* Corpus *naturaliter* in uno tantum loco circumscriptivè eodem temporis puncto esse potest, ut per se patet. Verum *supernaturaliter* fieri potest ut corpus, licet circumscribatur in uno loco, possit tamen simul esse in altero loco eodem circumscriptivè: ita Suarez, Bellarminus, etc., contra Vasquez et alios qui negant. Scimus enim corpus Christi sapius in terris modo extenso apparuisse; verumtamen eodem instanti probabiliter erat etiam in celo. Proterea in vita sancto-rum plura habemus exempla indubie *replicationis circumscriptivè*.

Tandem Christus existens in celo circumscriptivè, facilis posset etiam existere circumscriptivè in terris, quam dicitur; nam modus extendendi sacramentalis est supernaturalis, dum presentis circumscriptiva est naturalis.

Verùm explicari fortè possent facta replicationis circumscriptivè per corpus tantum *apparens*, non autem per realem replicationem. Nihilominus, licet possibilitas replicationis circumscriptivè non possit evidentè ratione demonstrari, tamen ex altera parte, non constat hanc replicationem realem metaphysicè repugnare, ac proinde supernaturaliter fieri non posse. Ergo remanet possibilitas ex factis deducta, et proinde ad facturum possibilitatem explicandam non est cur ad quandam visionem imaginariam vel ad externas species ut ostensa inanè confugiamus.

40. — *THESIS V. Metaphysicè non repugnat plura corpora in eodem loco simul coire.*

Nota. Non agitur hic de possibilitate secundum consuetum naturæ ordinem, sed de absoluta et metaphysica possibilitate.

Probatur. 1° Impenetrabilitas est vis qua corpus impedit ne locus quem occupat, ab alio corpore occupetur, se prius non expulso; atqui quamlibet vim causarum secundarum Deus vincere potest, siquidem hæc vis nunquam

est infinita. Aliàs nulla contradictio ostendi potest, in eo quod duo corpora conservent distinctionem materiæ corporalis et dimensionum absque diversitate sitûs.

Prob. 2° Impenetrabilitas est naturalis proprietatis quantitatis molis (358), minimè però proprietatis essentialis (360). Ergo impenetrabilitas supernaturali modo potest separari a quantitate; ideoque corpus potest, citra mutationem essentialem, reddi penetrabile.

41. — *Corollarium.* Miraculosè ergo fieri potest quòd corpus aliquod naturaliter extensum et impenetrabile spoliatur extensione et impenetrabilitate, ac proinde presentia Christi sub tota hostia et sub qualibet hostiæ parte non pugnât cum corporum natura.

§ III. De vacuo.

42. — Vacuum opponitur loco, quia nihil aliud est quam spatium carens omni corpore quod continere potest.

Vacui nomen potest usurpari vel *ad vulgi sensum* vel *philosophicè*.

Priori modo sumptum significat spatium nullo corpore *solido* plenum: v. g., domum vino destitutum. Sumitur *philosophicè* quando spatium *omni prorsus* corpore destitutum significat.

Vacuum dividitur in *imaginarium* et *reale*. Vacuum *imaginarium* est illud quod extra mundi fines concipimus. *Reale* est quod limitibus realis corporis circumscribitur.

43. — *THESIS. Vacuum imaginarium non est positivum, sed negativum.*

Probatur. Deus novas creaturas producere potest extra hujus mundi ambitum; atqui loca, qua tunc occupantur, vi hujus relationis, non realis sed possibilis tantum, ad nova corpora, habent rationem vacui. Ergo illud vacuum, in quantum actu relationes reales a se removet, *negativum* dici potest.

Scholium. Vacuum in se nihil est, sed hoc non impedit quin nihilam illud limitibus realibus determinetur, et tunc dicitur vacuum positivum. Quum autem nullus limitibus realis est capax, dici potest negativum in sensu theses.

CAPUT II.

DE MUNDO VISIBILI, QUOAD PRÆCIPUA ENTIIUM GENERA QUIDES COALESCIT.

44. — Huc usque mundum generatim inspectum consi-

deravimus : nunc autem de mundo corporeo agemus quoad præcipuas entium classes quibus constat. Porro hæc entia ad duplex genus revocantur, nimirum 1° ad corpora inorganica, 2° ad corpora viventia, et ideò in duplicem articulum præsens caput distribuimus.

ARTICULUS I.

De corporibus inorganicis.

45. — In hoc articulo agemus de natura corporum. Quæstio hæc de corporum natura difficilissima est, ac magna obscuritate et incertitudine obvolvitur; quæ de causa ad hujus quæstionis solutionem plura exorta sunt systemata, quæ ad tria genera hinc revocari possunt. Hæc sunt 1° systema atomicum, 2° systema dynamicum, 3° systema scholasticum. Enimverò corpora aut sola realitate extensa constant, aut solis viribus simplicibus essentialiter composita sunt, aut denique realitate extensa simul et aliqua vi simplici coalescent : hinc tres sunt hypotheses essentialiter diversæ. Duæ priores sententiæ minus probandæ nobis videntur; itaque systemati scholastico suffragamur.

Via remotionis progrediemur in hac disputatione, considerando imprimis, brevi quidem, falsas aut minus probandas explicationes; deinde systema scholasticum exponemus et propugnabimus.

§ 1. Falsa aut incompleta systemata circa naturam corporum.

46. — *De systemate atomico.* I. Systema atomicum apud antiquiores philosophos, Anaxagoram, Empedoclem, Democritum, Epicurum, etc., jam invaluerat, quod recentiores, Cartesius, Newtonius et alii renovarunt. Juxta commemoratos philosophos, corpora componuntur ex primitivis quibusdam corpusculis inter se diversis, quæ *atomi* nuncupata fuerunt, ideò quia sunt indivisibilia. Diversitas autem rerum exarsit ex varia atomorum dispositura, ordine, etc., quæ in motu locali suam habent causam. Attamen, ut nonnullis videtur, quibus non suffragatur Cartesius, qui particulas facit cubicas, ipsæ moleculæ primitivæ habent diversas figuras, quinimò diversam substantiam : juxta Anaxagoram et quosdam veteres, tot essent species molecularum quot sunt species corporum, dum in aliorum sensu, essent dumtaxat quatuor species atomorum primitivarum : terra, aqua, aer et ignis. Inter

recentiores, magna etiam reperitur diversitas in explicanda natura elementorum primitivorum.

II. Conatu et industria physicorum præsentis ætatis illud systema aliam induit formam quæ *atomismus chinicus* dicitur. Illud systema quod nuperime RR. PP. Tongiorgi et Palmieri acriter propugnarunt, duo distinguit genera corporum, *simplicita* scilicet et *mixta* seu composita; simplicita dicuntur, quæ in plura corpora diversæ naturæ resolvi nequeunt; sectis composita vocantur.

Corpora omnia seu composita per analysim chemicam in moleculas ultimas, seu omnino simplices, solvi possunt, quæ proinde ulterius in alias particulas dissolvi chimicè nequeunt, et inde dicuntur *atomi primitivæ*, vel *corpora simplicita*. Diversitas illorum atomorum simplicium diversam corporum naturam explicat.

In atomis ipsis *extensio* et *vis* resistendi inveniuntur, tanquam proprietates essentielles.

Vis, quæ innotuit atomi primitivæ, dicitur *cohesio* quando viget inter atomos homogeneos, et *affinitas*, quando moleculas heterogeneas glomerat.

Ex diversis cohesionis vel affinitatis gradibus ratio redditur distinctionis corporum in solida, liquida, aëriiformia; sed tota diversitas substantialis inter entia corporea venit ab ipsa diversitate atomorum.

47. — *Thesis I. Systema atomicum est impar ad compositionem corporum explicandam.*

Probatur I quoad *atomismum purum*. Illud enim systema multis laborat vitiiis : 1° essentialiam molecularum non explicat, nam moleculis aliquam tribuit extensionem; atqui extensio non potest concipi quin partes habeantur extra partes. Ergo hæc elementa aliquam habent compositionem, nimirum aliqua cohesionem fruuntur, quæ partes quæ atomis rationem extensionis tribuunt, copulantur ad unum aliquod efformandum. Patet ergo illud systema ad primitiva rerum elementa usque non devenire.

2° Non reddit rationem sufficientem constitutionis corporum; nam motus localis, quo jungerentur atomi ad efformanda corpora diversa, non sufficienter explicat hanc mirabilem et harmonicam corporum varietatem.

II. *Atomismus chemicus etiam est impar ad hanc compositionem explicandam.*

1° Elementa primitiva materiali analysi obtinentur, quæ corpus in sua principia chimica resolvit; atqui hæc analysi non probat ejusmodi principia chimica esse primordialia omnino ac simplicissima corporum elementa. Etenim 1° qui scientiis physicis operam dant, contrarium libenter fatentur, quippe cum ipsi doceant « illa corpora dici simplicia ex quibus hucusque analysi chimica non potuit inveniri nisi unam eandemque substantiam (1) », ideo aliqui eorum ad diversa confugiunt systemata circa naturam molecularum primitivarum. 2° Numerus corporum simplicium crescit, licet experimenta plerumque versentur circa eadem composita. 3° Analysis chimica resolvere intendit composita in corpora simplicia, quæ scilicet ulteriorem analysim chemicam effugiant; sed nihil manifestare valet de natura intima corporis simplicis (2). Ideoque illud systema questionem metaphysicam de natura corporum non attingit; ad atomorum essentiam devenire nequit analysi chimica, quæ profecto non posset formam simplicem, si adest, a materia prima segregatam servare: corporum compositorum resolutio in corpora pluribus substantiis corporeis non constantia est ultimus ejus terminus possibilis.

2° Diversitas corporum, etiam iisdem elementis chemicis constantium, explicatur in hoc systemate per solam attractionem molecularum. Atqui omnes leges attractionis, quas ponunt chimici, nihil quidquam valent ad hæc diversitates enucleandam, imò factis sæpenumero reluctentur. Ergo illud systema aliquod elementum essentialē negligit, ac proinde est impar ad rem explicandam.

48. — *De systemate dynamico.* Illud systema varias etiam recepit formas a diversis auctoribus, et exinde varia quoque accepit nomina.

1° Juxta Leibnitzium, corpora naturalia nihil aliud sunt

(1) Berzelius, Dujardin, Bonchardat, Pelouze, etc.

(2) « On dit qu'ils (les corps) sont simples, parce qu'on n'a pu jusqu'ici les décomposer en des éléments plus simples. » Dujardin, *liet. d'hist. nat.*, Matière. Est verior definitio corporum simplicium in sensu chemicorum. Quare physici hodierni 56 corpora simplicia loco 4 elementorum habent veteris Physicæ.

quam quædam congeries substantiarum simplicium quas *monades* appellat, quæque non sunt extensæ, nec figuratæ, verumtamen admodum dissimiles. Istæ monades spatium non occupant, sed præditæ sunt quodam appetitu quo se movent. Istæ internæ mutationes harmonice conspirant cum aliarum monadum mutationibus, et sic inter omnes habetur *harmonia præstabilita*. Ex monadum conjunctione fiunt corpora. Hic dynamismus nuacupari solet systema *elementorum simplicium*.

2° Rogerius Bosovich hæc theoriam renovavit atque maxime illustravit. Juxta hunc auctorem, elementa simplicia, perfecte homogenea, vi attractiva et repulsiva prædita sunt, ex quibus exurgit physica corporum extensio. Per quasdam matheseos formulas hæc legem attractionis et repulsionis explicat, ita ut ex conflictu harum virium exurgat non modo extensio, verum etiam varietas, et omnes proprietates corporum.

3° Kantius alium etiam evolvit dynamismum. De extensione rationem reddit per duas vires motrices. *Vis repulsa* in hac expositione explicat quomodo partes sint extra partes; verum si sola operaretur, ista partes in totum spatium dispergerent; hinc vis *attractiva* requiritur, quæ seorsim reduceret omnes partes in punctum mathematicum; primam ergo vim ita cohibet hæc secunda, ut partes tales spatium occupent; eo pacto exurgit extensio corporum, quæ proinde est merum phenomenon, sed *generale*, nempe omnibus corporibus commune. Præterea sunt aliæ vires, quibus phenomena *particularia*, seu id quod est singulis corporibus proprium, explicantur: istæ vires, secus ac superiores, secundum finem non externum sed *internum*, operantur, et exinde dicuntur *plasticæ*.

4° Denique Henricus Martin aliquod systema eclecticum affert quo purus atomismus cum dynamismo admisceatur. Juxta illud systema intermedium, atomi primitivæ, constarent simul materia, seu *realitate extensa*, et *vi* sive attrahendi, sive repellendi. Sed hæc forma dynamismi vix differt a systemate scholastico: discrimen enim in eo est quod dynamistæ illi solam vim admittunt, dum scholastici per formam substantialiter intelligunt realitatem ex qua vis, tanquam a fonte, dimanat, ut mox dicemus.